

WNUK Aneta

RELACJA RODZIC-DZIECKO W RUCHU DROGOWYM – PRZEGLĄD LITERATURY, BADAŃ I PRAKTYK BRYTYJSKICH

Streszczenie

Artykuł opisuje znaczenie zaangażowania rodziców w edukację bezpieczeństwa drogowego, przedstawia wyniki badań na temat interakcji rodzic-dziecko w ruchu drogowym przeprowadzonych przez Wydział Zdrowia Uniwersytetu w Leeds Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz prezentuje przykłady dobrych praktyk włączających rodziców w edukację bezpieczeństwa ruchu drogowego.

WSTĘP

Edukacja dzieci z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego polega na dostarczeniu im odpowiedniej wiedzy, ćwiczeniu umiejętności niezbędnych do bezpiecznego funkcjonowania w ruchu drogowym, kształtowaniu postawy odpowiedzialności za siebie i innych oraz partnerstwa na drodze.

Problem aktywności rodziców w edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego ich dzieci jest tematem analiz od wielu lat. Eksperti międzynarodowi podkreślają znaczenie zajęć praktycznych realizowanych w ramach wychowania komunikacyjnego oraz uczestniczenia w pewnych elementach tych zajęć rodziców. Dzieci uczą się przez modelowanie. Obecność rodziców podczas zajęć, dawanie przez nich dobrego przykładu i wzmacnianie przez nich właściwych zachowań na drodze jest więc bardzo istotne. Edukacja bezpieczeństwa ruchu drogowego powinna być realizowana nie tylko w szkole, ale również poza nią, w środowisku dziecka z uwzględnieniem trasy, którą zazwyczaj pokonuje, a więc ulic, przejeść dla pieszych, przystanków, środków transportu i okoliczności podróżowania. Zajęcia powinny być planowane przez specjalistów bezpieczeństwa ruchu drogowego i wychowawców oraz wspierane przez odpowiednie programy. Podkreśla się znaczenie częstotliwości, cykliczności zajęć, praktycznych elementów oraz dostosowania ich do potrzeb dzieci, ich umiejętności, możliwości, zainteresowań, poziomu rozwoju. Podkreśla się konieczność wykorzystywania nowoczesnych środków dydaktycznych oraz tworzenia programów multimodalnych. Nauczyciele powinni brać udział w cyklicznych szkoleniach uzupełniających ich wiedzę w tym zakresie. Ponadto konieczne jest tworzenie narzędzi i ocena skuteczności podejmowanych działań edukacyjnych.

1. BADANIE INTERAKCJI RODZIC-DZIECKO W RUCHU DROGOWYM

Aby zdiagnozować główne problemy dzieci w ruchu drogowym realizowane są wielokierunkowe badania naukowe będące przyczynkiem do podejmowania konkretnych rozwiązań. Jednym z nich jest badanie interakcji rodzic-dziecko w ruchu drogowym jako elementu edukacji bezpieczeństwa drogowego i jej wpływie w dalszej perspektywie na ograniczenie liczby wypadków drogowych z udziałem dzieci.

W 2008 roku Departament Transportu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej opublikował raport pt. Interakcja rodzic-dziecko w ruchu drogowym. Pierwsza część raportu zawierała **przegląd dotychczasowych badań i literatury**, z których jednoznacznie wynikało, że:

- rodzice postrzegają siebie jako grupę odpowiedzialną za rozwijanie świadomości i umiejętności swoich dzieci w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- trzymanie za rękę jest najczęstszą interakcją między rodzicami i dziećmi podczas poruszania się po drodze/przechodzeniu przez ulicę,
- dorośli rzadko udzielają dziecku ustnych instrukcji podczas poruszania się po drodze/przechodzeniu przez ulicę,
- nauka dzieci przez rodziców-wolontariuszy może prowadzić do znacznej poprawy w zachowaniu dzieci na drogach,
- wiara w przeznaczenie, możliwość uniknięcia „złego losu” wpływa na stosowanie przez rodziców pasów i fotelików samochodowych,
- szkolenia dla rodziców mogą pomóc zrozumieć im jak wygląda ruch drogowy z perspektywy dziecka i trudności z tym związane oraz motywować do aktywnego zaangażowania swoich dzieci w podejmowaniu decyzji na drodze,
- zgodnie z teorią społecznego uczenia się naśladowanie rodziców może wnieść istotny wkład do nauki dzieci o ruchu drogowym i rozwoju ich kompetencji tylko rodzice nie są tego świadomi.

Analiza literatury skłoniła naukowców do określenia głównych celów badania, jakimi były:

- identyfikacja form interakcji dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego między dziećmi a rodzicami w rzeczywistych sytuacjach z uwzględnieniem czynników wpływających na ryzyko i postrzeganie ryzyka; czynniki wpływające na postępowanie rodziców; zdolność rodziców do zapewnienia edukacji z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- ocena najbardziej skutecznych interakcji rodzic-dziecko z podziałem na wiek i grupy użytkowników dróg,
- ocena nauczania przez rodziców bezpieczeństwa ruchu drogowego i przykłady tych praktyk,
- zrozumienie, jak tworzą się postawy i zachowania rodziców wobec bezpieczeństwa ich dzieci, co wpływa na postrzeganie przez rodziców umiejętności ich dzieci, niezależność dzieci w ruchu drogowym; poziom „nadzoru” przez rodziców; sposoby uczenia dzieci o bezpieczeństwie ruchu drogowego,
- określenie, jak umiejętności rodziców w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego należy wzmocnić, jak pomóc im stać się lepszymi wzorcami do naśladowania, jak zachęcać do ćwiczeń praktycznych, by ich dzieci były bezpieczniejszymi użytkownikami dróg, jak zwiększać wiedzę dzieci o ruchu drogowym, którą dostarcza im szkoła i inne placówki,
- wypracowanie zaleceń na temat treści i form interakcji dziecko-rodzic oraz zapewnienie wsparcia i rozwoju tej interakcji także dzięki współpracy rodziców ze szkołą.

Postawiono następujące pytania kluczowe:

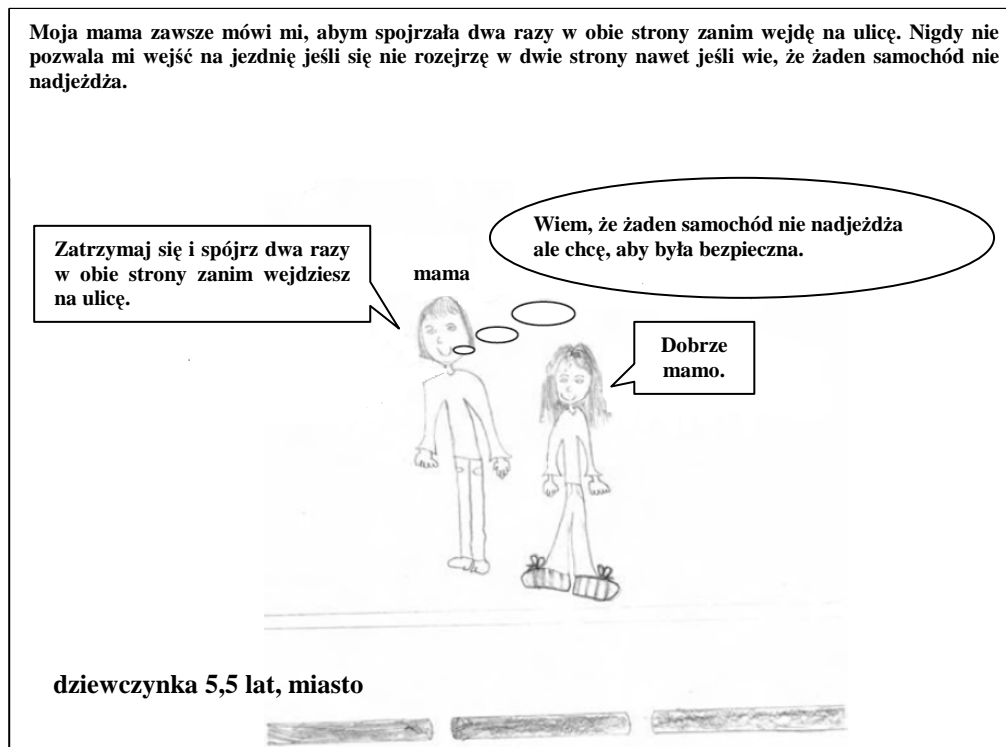
- czy rodzice znają cele i założenia edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego?
- czy w edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego rodzic-dziecko zachowana jest równowaga między praktyką i teorią?
- w jakim stopniu rodzice wykorzystują codzienne poruszanie się w ruchu drogowym z dzieckiem do nauki bezpieczeństwa ruchu drogowego?
- czy zachowana jest równowaga między kontrolą i nadzorem nad dzieckiem a możliwością samodzielnego podejmowania decyzji przez dziecko i analizy sytuacji na drodze i własnego postępowania?

W badaniu uczestniczyły dzieci i młodzież wieku 5-16 lat oraz rodzice dzieci w wieku 0-16 lat. W przeglądzie literatury niektóre badania koncentrowały się na wieku 0-14 lat, inne rozszerzały granicę wieku do 18 lat.

Badania prowadzono od czerwca 2005 roku do grudnia 2006 roku. Przeprowadzono je w pięciu miejscach w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej reprezentujących różne profile społeczno-gospodarcze oraz obszary: centrum miasta, miejski, podmiejski i wiejski. Były nimi: London – City of Westminster (obszar miejski – śródmieście), West Yorkshire – Leeds (obszar miejski – śródmieście), Leeds (obszar podmiejski), Midlands – Warwick and Leamington Spa (obszar miejski) oraz North Yorkshire – areas of Scarborough and Selby district (obszar wiejski).

W celu zbadania interakcji dziecko-rodzic w odniesieniu do edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego zastosowano **analizę literatury** oraz **badania empiryczne**:

1. **obserwację** interakcji rodzic-dziecko w ruchu drogowym jako pieszego, pasażera, kierującego rowerem/skuterem, pasażera transportu publicznego – 410 dzieci,
2. przeprowadzono badania z perspektywy rodziców: **badania fokusowe** w dwóch rundach (*Runda 1.* „Strategie” rodziców zachęcające dzieci do bezpiecznego zachowania w ruchu drogowym i ich uzasadnienie; postrzeganie ryzyka; rola rodzica i jego ocena jako osoby towarzyszącej i sprawującej kontrolę w ruchu drogowym – 140 rodziców przedszkolaków, dzieci szkoły podstawowej i średniej. *Runda 2.* Skuteczne i nieskuteczne metody rodziców zachęcające dzieci/młodzież do bezpiecznego zachowania na drodze – porównanie opinii rodziców z opinią dzieci; sposoby, dzięki którym mogą zmienić swoje nastawienie do edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego; relacje rodziców z innymi „dostawcami” edukacji brd; wsparcie dla rodziców – 68 rodziców dzieci ze szkoły podstawowej i średniej); **ankietę uzupełniającą badania jakościowe**: najbardziej efektywne sposoby rodziców zapewniające dzieciom bezpieczne korzystanie z dróg – 1016 rodziców,
3. badania z perspektywy dzieci i młodzieży (*Runda 1.* Poznanie jak dzieci/młodzież postrzegają ryzyko oraz jakie są według nich skuteczne/nieskuteczne metody rodziców zachęcające ich do właściwego zachowania na drodze poprzez **analizę rysunków i opisów prac** dzieci na temat sposobów rodziców zapewniających im bezpieczeństwo w ruchu drogowym oraz własnej interakcji z rodzicem w ruchu drogowym (np. podczas drogi do szkoły) – 262 dzieci ze szkoły podstawowej; **badania fokusowe** z młodzieżą na temat sposobów rodziców zapewniających im bezpieczeństwo w ruchu drogowym oraz własnej interakcji z rodzicem w ruchu drogowym (np. podczas drogi do szkoły) – 146 młodych osób. *Runda 2.* **Warsztaty: drama** z dziećmi/młodzieżą na temat skutecznych i nieskutecznych metod rodziców zachęcające ich do bezpiecznego zachowania na drodze – 330 dzieci i 177 młodych osób.

Rys. 1. Przykład postrzegania przez dzieci nauki brd prowadzonej przez rodziców.

Źródło: Cattan M. (red.) Road Safety Research Report 102 Child-Parent Interaction in Relation to Road Safety Education: Part 2 – Main Report, Department for Transport: London, The Centre for Health Promotion Research, Faculty of Health, Leeds Metropolitan University, 2008 s. 105.

Główne ustalenia po przeprowadzeniu badań:

- Rodzice i dzieci są świadomi ryzyka na drogach, a w szczególności natężenia ruchu i prędkości z jaką poruszają się pojazdy oraz możliwości wystąpienia nieprzewidywalnych zachowań.
- Zachowanie dzieci wpływa na występowanie sytuacji ryzykownych w ruchu drogowym.
- Podczas wspólnego uczestniczenia w ruchu drogowym jako piesi rodzice najczęściej trzymają dziecko za rękę, upominają słownie lub wydają polecenia. Wyrażają także swoje poglądy o poziomie ryzyka na drodze. Nie wykorzystują jednak tych sytuacji do nauki dzieci.
- W sytuacjach podwyższonego ryzyka na drodze, rodzice koncentrują się na kontroli dziecka zamiast komunikacji z nim.
- Inicjatywy nauczania dzieci bezpiecznego przechodzenia przez ulicę odbywają się najczęściej na wyznaczonych przejściach lub ulicach o bardzo małym natężeniu ruchu. Rodzice nie wyjaśniają dzieciom jak zachowywać się w różnych sytuacjach drogowych, ćwiczą z nimi tylko podstawowe sytuacje.
- Wiedza dzieci i młodzieży o bezpieczeństwie ruchu drogowego jest przyswajana najczęściej przez obserwację. Rodzice mają tendencję do przekazywania dzieciom sprzecznych komunikatów, a ich zachowanie jest niekonsekwentne w stosunku do deklaracji.
- Podczas poruszania się z dzieckiem w ruchu drogowym jako piesi, rodzice często wydają polecenia, np. „bądź ostrożny”, „stój” (dlaczego mam się zatrzymać?) i „uważaj” (na co mam uważać?), których wykonywania w tej sytuacji dzieci nie rozumieją.
- Podczas nauczania dzieci o bezpieczeństwie ruchu drogowego rodzice często odwołują się do własnych doświadczeń jako dzieci, nie biorąc pod uwagę zmian, które zaszły w ruchu

drogowym i w edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego od tego czasu i ich złożoność, a także współczesnych zagrożeń.

- Większość rodziców „uczy” dzieci o bezpieczeństwie ruchu drogowego, choć jest to zazwyczaj nieplanowane, ad hoc i intuicyjne. Trudniej rozmawiać o tym z młodzieżą.
- **Najbardziej według dzieci skutecznym sposobem nauczania o bezpieczeństwie ruchu drogowego przez rodziców jest omówienie zasad z wyjaśnieniem wątpliwości, dawanie dobrego przykładu i stworzenie możliwości do rozwijania umiejętności na drodze, a więc umożliwienie dziecku samodzielnego podejmowania decyzji.**

Wyniki badań brytyjskich, które możemy zaadaptować do naszych warunków wskazują na duże luki w edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego dzieci i dorosłych.

Powyższe badania odzwierciedlają nie tylko braki w edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego ale także w komunikacji między dorosłymi i dziećmi, która skupia się na wydawaniu poleceń, dawaniu instrukcji postępowania bez tłumaczenia i wyjaśniania dziecku treści, których nie rozumie oraz bez możliwości ćwiczeń i samodzielnego podejmowania decyzji.

2. RODZIC I DZIECKO W RUCHU DROGOWYM – DOBRE PRAKTYKI

Autorem koncepcji **Pieszego Autobusu** (Walking Bus) jest Australijczyk David Engwicht – znany pomysłodawca i propagator wielu inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa ruchu drogowego m.in. shared space. Koncepcja ta powstała w 1992 roku. Po raz pierwszy została wdrożona w Wielkiej Brytanii w 1998 roku i od tego czasu jest w tym kraju bardzo popularna. Ta forma doprowadzania dzieci do szkół realizowana jest również w krajach Skandynawskich, Stanach Zjednoczonych, Nowej Zelandii oraz Australii. Jest elementem edukacji komunikacyjnej oraz planowania bezpiecznej podróży do szkoły tzw. School Travel Plan, którego zadaniem jest wytyczenie przynajmniej jednej trasy bezpiecznego dotarcia do szkoły niezależnie od środka podróżowania, jak również jest uwzględniona w Strategii Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego jako działanie promujące i zapewniające bezpieczeństwo dzieci. Akcja ma też swój rowerowy odpowiednik – Rowerowy Pociąg (Train Bicycle).

Pieszego Autobusu zdaniem ekspertów umożliwia naukę zasad bezpiecznego poruszania się po drogach wspólnie z rodzicami. Pieszego Autobusu są rozwiązaniem, którego rodzice i dzieci nie powinni od razu odrzucać ale je rozważyć, gdyż może się okazać rozwiązaniem dobrym.

Pieszego Autobusu to zorganizowana grupa dzieci poruszająca się pieszo do i ze szkoły, której przewodzi minimum jeden dorosły opiekun („kierowca autobusu”). Często grupie towarzyszy drugi opiekun, który najczęściej porusza się z tyłu kolumny. Pieszego Autobusu o określonych godzinach zatrzymuje się na chwilę w wyznaczonych miejscach („przystankach”) na swojej trasie i zabiera kolejnych „pasażerów”.

Udział w akcji jest dobrowolny dla dzieci jak i dorosłych. Wymaga jednak dobrej organizacji, planowania i zaangażowania dorosłych. Akcja kierowana jest szczególnie dla młodszych dzieci szkół podstawowych, ale niekoniecznie z jednej klasy.

Pieszego Autobusu może mieć kilka tras. Nie muszą się one ciągnąć przez całą miejscowość. Nie wszyscy rodzice dzieci z Pieszego Autobusu muszą być aktywnie zaangażowani w jego funkcjonowanie. Rodzice mogą wyznaczyć sobie np. dyżury obowiązujące w danych dniach i godzinach, jak również to od nich zależy jak często Autobusu będzie każdego dnia „jeździł”. Najczęściej jednak są to godziny poranne i wczesno-popołudniowe, kiedy dzieci idą i wracają ze szkoły. Jako opiekunowie w akcji mogą uczestniczyć także inni wolontariusze.

Akcja daje możliwość wyboru dzieciom i ich rodzicom innego sposobu dotarcia do szkoły. Każda poruszająca się pieszo osoba to jedna zmotoryzowana osoba mniej w okolicy szkoły i miejscowości.

Dziecięcy Klub Ruchu Drogowego (The Children's Traffic Club) działa w Wielkiej Brytanii od 1990 roku. Jest projektem regionalnym adresowanym do dzieci w wieku 3-5 lat, ich rodziców, starszego rodzeństwa, opiekunów; można go również realizować w żłobkach i przedszkolach. Celem programu jest zmniejszenie liczby wypadków drogowych z udziałem dzieci, zwiększenie ich świadomości na temat bezpieczeństwa ruchu drogowego, uczenie dzieci bezpiecznych zachowań podczas wykonywania codziennych czynności. Poruszane są w nim następujące zagadnienia: bezpieczne zachowanie pieszych w ruchu drogowym, pojęcia związane z ruchem drogowym, poruszanie się w ruchu drogowym wspólnie z innymi uczestnikami, bezpieczeństwo w samochodzie i poza nim, bezpieczeństwo w transporcie miejskim, bycie widocznym na drodze, wspieranie i motywowanie rodziców do aktywności.

Dziecko może zostać członkiem Klubu po ukończeniu 3 roku życia. Członkom Klubu raz na 4 miesiące przysyłane są materiały dydaktyczne (płyta DVD z historyjkami (łącznie jest ich 16), gramy, naklejkami, itd.), które są dostosowane do ich poziomu rozwoju. Program trwa rok i ma sekwencję modułową. Krótkie historyjki o tematyce brd zawarte w materiałach, mają proste przesłanie; są łatwe do zrozumienia i zapamiętania przez dziecko. Rodzice pracują z dziećmi wykorzystując książeczki. Ich zadaniem jest zapoznanie dziecka z treścią historyjki i porozmawianie z nim na ten temat.

Dodatkowo dzieci uczestniczą w różnych zabawach i są zaangażowane w wydarzenia mające utrwalić nabytą wiedzę. Akcja jest szczególnie korzystna dla dzieci, które przed pójściem do szkoły nie uczęszczają ani do żłobka ani przedszkola, nie przerabiają więc tematyki brd w tych placówkach oraz dla rodziców, którzy chcieliby zapoznawać swoje dzieci od ich najmłodszych lat z zagadnieniami związanymi z ruchem drogowym. Akcja motywuje rodziców, aby stali się dobrym przykładem dla swoich dzieci oraz podnosi ich świadomość na temat niebezpieczeństw na drogach.

PODSUMOWANIE

Pomysł Dziecięcego Klubu Drogowego i Pieszych Autobusów choć prosty to wymaga od organizatorów wiele cierpliwości, doświadczenia i dobrej organizacji. Inicjatywy takie należy wspierać, a nie tylko krytykować. Samo przekonanie rodziców do próby podjęcia takich akcji lub przemyślanego podejmowania działań we własnym zakresie może okazać się wyzwaniem. Przeprowadzone badania jednoznacznie wskazują, że zaangażowanie rodziców w edukację dzieci w tym edukację bezpieczeństwa drogowego jest niedostateczne. W dobie kryzysu i cięć finansowych, które możemy zaobserwować właściwie we wszystkich dziedzinach naszego życia nie stać nas na odrzucenie sprawdzonych europejskich praktyk, które akurat w tym przypadku są bezkosztowe i służą dobrej sprawie.

BIBLIOGRAFIA

1. Cattan M. (red.), Road Safety Research Report 102 *Child-Parent Interaction in Relation to Road Safety Education: Part 1 – A Critical Literature Review; Child-Parent Interaction in Relation to Road Safety Education: Part 2 – Main Report*, Department for Transport: London, The Centre for Health Promotion Research, Faculty of Health, Leeds Metropolitan University, 2008.
2. childrenstrafficclub.com (19.02.2013)
3. Jowett T., *The Walking Bus. A safe way for children to walk to school*, Friends of the Earth, London, 2000.
4. Leśnikowska-Matusiak I., Wnuk A. *Edukacja dzieci w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej – ekspertyza przygotowana dla Wydziału Analiz Porównawczych, Biuro Analiz Sejmowych, Kancelaria Sejmu, Warszawa, 2011.*

5. *WALKING SCHOOL BUS Guide for parents and teachers*, Australian Greenhouse Office in the Department of the Environment and Heritage, Commonwealth of Australia, 2005.

PARENT-CHILD RELATION IN TRAFFIC – THE REVIEW OF LITERATURE, BRITISH RESEARCH AND PRACTICE

Abstract

The article describes the importance of engaging parents in the education of road safety, presents the results of research on parent-child interaction in traffic conducted by the Department of Health, University of Leeds in United Kingdom and presents examples of good practice inclusive of parents in the education of road safety.

Autor:

mgr **Aneta Wnuk** – Instytut Transportu Samochodowego, Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, ul. Jagiellońska 80, 03-301 Warszawa, e-mail: aneta.wnuk@its.waw.pl